

WESTVLAAMSCH IDIOTICON

BEWERKT DOOR

L.-L. DE BO, PRIESTER

LEERAAR IN 'T BISSCHOPPELIJK COLLEGIE TE BRUGGE
LID VAN DE MAATSCHAPPIJEN «MET TIJD EN VLIJT» TE LEUVEN, «DE TAAL IS GANSCH HET VOLK» TE GENT
EN VAN DE MAATSCHAPPIJ DER NEDERLANDSCHE LETTERKUNDE TE LEIDEN

EN HERUITGEGEVEN DOOR

JOSEPH SAMYN, PRIESTER

LEERAAR IN 'T BISSCHOPPELIJK COLLEGIE TE MEENEN

GENT
ALFONS SIFFER

Drukker der Koninklijke Vlaamsche Academie

HOOGPOORT, 52 & 54

—
1892

HANDZAME

1976

UITGAVEN

**FAMILIA
ET
PATRIA**

P.V.B.A.

8120 HANDZAME

Wettelijk Depot:
1976/675/4

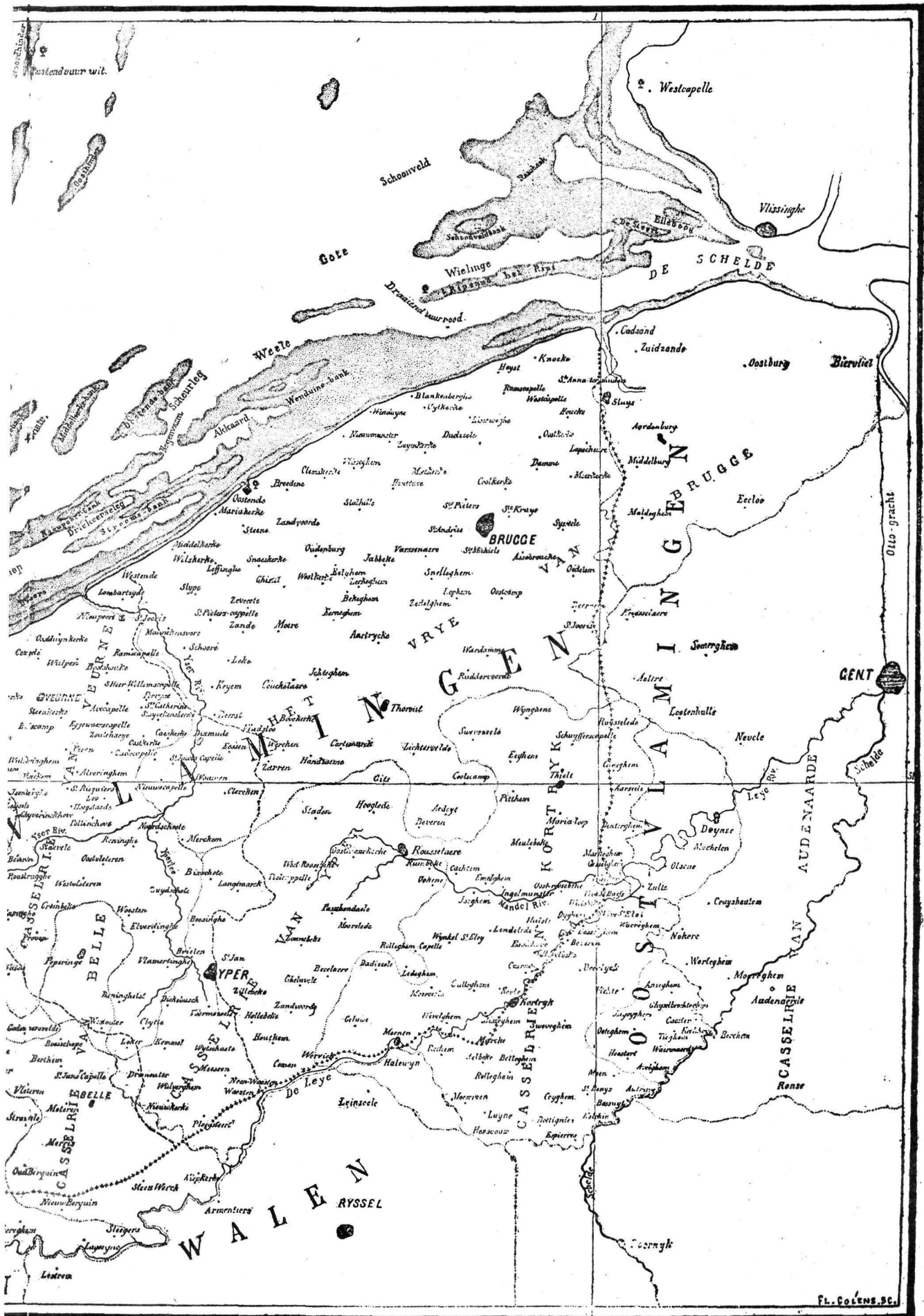
Kaart van de Westv

LEGENDE

- ..... Grenslinie van 't Land der hedendaagsche West-Vlamingen.
- Scheidlinie van de oude dialecten van 't Westvlaamsch.
- Scheidlinie tusschen de provincie van Oost-Vlaanderen en die van West-Vlaanderen.
- Scheidlinie tusschen Frankrijk en België.
- Scheidlinie tusschen de oude Hasseltrijen, enz.

msche Streken en Kusten.

HET WESTVLAAMS IDIOTICON

Een eeuw geleden, om precies te zijn in augustus 1870, verscheen te Brugge in de «Boek- & Steendrukkerij Edw. Gailliard & Comp.» de eerste aflevering van het «Westvlaamsch Idioticon bewerkt door L.-L. De Bo, priester». De twaalfde er laatste aflevering, met het titelblad, een bijvoegsel, de bekende inleiding — gedagtekend Brugge, 26 januari 1873 —, de «kaart van de Westvlaamsche streken en kusten» en de lijst van de intekenaren, verscheen in februari 1873. Daarmee had de auteur, Leonard-Lodewijk De Bo zijn levenswerk, na meer dan twintig jaar studie, voltooid. Een monument dat voor zijn tijd zijn gelijke niet kende: het boek telde XX + 1488 blz. met 28.318 alfabetisch gerangschikte en verklaarde woorden, door oudere en moderne Westvlaamse auteurs gebruikt of uit de volksmond opgetekend.

Het is onmogelijk in deze korte inleiding de groei van het Westvlaams Idioticon en de betekenis van De Bo in het Westvlaamse taalparticularisme van voor 1914 te belichten.

Leonard-Lodewijk De Bo, geboren te Beveren-aan-de-Leie op 27 september 1826, deed zijn middelbare studies aan het college te Tielt (1840-1846) waar hij ongetwijfeld in contact is gekomen met het Westvlaams spellings- en taalparticularisme, dat de hem aangeboren opmerkingsgaven richtte naar het Westvlaams taaleigen dat toen in de volksmond zo levendig was. Wanneer hij nadien te Brugge aan het groot seminarie zijn theologische studies deed (1846-1851), heeft De Bo daar zijn belangstelling voor Westvlaamse woorden en uitdrukkingen laten groeien. Hij was er de innemende bezieler van andere seminaristen om Westvlaamse woorden en uitdrukkingen uit de volkstaal aan te tekenen, zoals de vier jaar jongere Guido Gezelle er ook dezelfde actieve belangstelling aan de dag legde. In die jaren begon De Bo, naar het getuigenis van Gezelle, aan zijn «aldereerst idioticon» met medewerking van anderen, die hij nadien als leraar aan het Sint-Lodewijkcollege te Brugge (1851-1873) voor zich kon winnen door zijn menselijke en pedagogische gaven.

In die vruchtbare jaren heeft De Bo te Brugge met onverminderde werkzaamheid zijn Westvlaams Idioticon opgebouwd met eigen «zanten» en met die van collega's, vrienden en leerlingen.

De groeiende belangstelling voor de dialecten en de dialectlexicografie in het Nederlands taalgebied is niet vreemd geweest aan De Bo's (en Gezelle's) arbeid op dat gebied. F. Snellaert had reeds in 1844 een verzameling Kortrijkse dialectwoorden gepubliceerd. Op het eerste Nederlands taal- en letterkundig congres dat te Gent werd gehouden van 26 tot 29 augustus 1849 werd het plan aanvaard een «volledig nederduitsch taalkundig woordenboek» op te bouwen. Die gangbare en aanvaarde overtuiging dat uit alle dialecten het algemeen Nederlands woordenboek moest gemaakt worden, is bij De Bo van beslissende aard geweest, zoals blijkt uit zijn bekende inleiding tot het Westvlaams Idioticon.

Aan de redactie van zijn werk, het schiften, rangschikken en het verklaren van het verzamelde materiaal, wijdt De Bo in de inleiding tot zijn werk slechts enkele woorden. Hij verwijst daarin naar het Leuvens studentengenootschap «Met Tijd en Vlijt» dat in november 1859 diverse Vlaamse taalkundigen uitnodigde, lijsten met dialectwoorden samen te stellen, waarmee later het «Algemeen Vlaamsch Idioticon» (1865-1870) door L.W. Schuermans opgebouwd werd.

De Bo heeft aan dat «Algemeen Vlaamsch Idioticon» niet meegewerkt omdat hij meende dat eerst afzonderlijke idiotica moesten samengesteld worden om daaruit een algemeen Vlaams dialectwoordenboek op te bouwen.

Einde 1859, zeker in 1860, was De Bo volop aan het werk. Talrijke medewerkers stuurden hem lijsten met woorden en uitdrukkingen, die hij bewerkte met onverdroten ijver. Hij kon het reuzewerk tot een goed einde brengen in 1873.

Volledig is het Westvlaams Idioticon zeker niet, en wanneer Gezelle in 1881 het tijdschrift «Loquela» oprichtte, was De Bo een van zijn eerste medewerkers en bleef dat tot aan zijn overlijden. Ook was De Bo vanaf 1872 een trouw medewerker aan het tijdschrift «Rond den Heerd», dat op dat ogenblik al uit de handen van Gezelle in die van Duclos was overgegaan.

Het Westvlaams Idioticon werd in Nederland heel gunstig onthaald, terwijl het in het zuiden, naast uitbundige lof, ook scherpe kritiek ontving. Maar het Westvlaams Idioticon bleef een monument dat overal en bij iedereen eerbied afdwong tot op onze dagen.

Op 9 juli 1873 werd De Bo tot pastoor benoemd te Elverdinge, en op 27 september 1882 ontving hij zijn benoeming tot pastoor te Ruiselede. Voor niet lang evenwel, want op 22 april 1884 reeds werd hij bevorderd tot pastoor-deken te Poperinge waar hij overleed op 25 augustus 1885.

Met Gezelle was hij de erkende en gewaardeerde leider van de Westvlaamse school. Door het Westvlaams Idioticon had De Bo in de geschiedenis van de taal- en letterkunde in West-Vlaanderen een eerste rangplaats ingenomen, die hij in de daarop volgende jaren in «Rond den Heerd» en elders in de zgn. Westvlaamse taalstrijd affirmeerde.

Alhoewel hij, tijdens het verschijnen van het Westvlaams Idioticon en de daarop volgende jaren bijna al zijn tijd en energie moest besteden aan de Westvlaamse taalstrijd, en hij geen omvangrijk werk meer kon publiceren, ging hij te Elverdinge opnieuw aan het verzamelen van bouwstoffen voor een kruidenwoordenboek. Alle bijdragen over plantkunde die De Bo had geschreven, ook gedichten, werden met zijn lexicografisch materiaal posthuum uitgegeven in 1888 door Jozef Samyn als «*Deken De Bo's Kruidenwoordenboek*» bij Leliaert en Siffer te Gent in een boek van VI + 279 blz.

Vermelden wij hier nog de andere in boekvorm gepubliceerde werken van De Bo :

- L'Épître aux Pisons ou l'art poétique d'Horace. Paris-Tournai, Casterman, 1861, 8°, 54 blz.
- Kleene Nederduitsche Spraakkunst voor Vlamingen. Brugge, Tremmery-Van Becelaere, 1869, 8°, 31 blz.
Van dit werkje verscheen in 1869 een ongewijzigde derde druk en in 1883 een vijfde uitgebreide uitgave (51 blz.). De uitgave van 1886 vermeldt eveneens «vijfde uitgave». Al die uitgaven dragen een licht gewijzigde titel, nl. Kleine Nederduitsche Spraakkunst voor Vlamingen door Prof. De Bo.
- Gedichten. Brugge, Beyaert-Defoort, 1873, 8°, 148 blz.
- De pastor van Quaethem. Eene Vlaamsche vertaling van Louis Veuillot's «Ce que c'est qu'un curé». Brugge, Beyaert-Storie, 1877, 8°, 52 blz.
- Mijnheer Planson, missionaris in Frankrijk. Eene Vlaamsche vertaling van Louis Veuillot's «La journée d'un missionnaire». Brugge, Beyaert-Storie, 1877, 19 blz.
Beide vertalingen verschenen in een boekdeel van 71 blz. met doorlopende paginering.
- Beschrijving van het uitmuntend mirakel geschied te Poperinge den 14 maart 1479.... Poperinge, De Gryse, 1879, 32 blz.
Dat devotieboekje is een aangepaste uitgave van het werkje van J.B. Roens uit 1688, heruitgegeven te Poperinge bij Du Flour in 1832.

Posthuum verscheen een gebedenboek, met teksten die De Bo voor een groot deel bijeengebracht had uit oude gebedenboeken, onder de titel :

- 't Gulden Wierookvat van zaliger Deken De Bo, met bijvoegselen, bijeengebracht en geschikt door den Eerw. Heer E. Vandamme, zijn oud leerling, en nagezien door den Eerw. Heer Guido Gezelle. Roeselare, J. De Meester, 1896, 16°, 510 blz.

Toen De Bo in 1885 overleed, schrijven zijn biografen, liet hij een twintigtal exemplaren van het Westvlaams Idioticon na, die verkocht werden om de schulden van het sterfhuis te betalen.

*
* * *

In 1892 verscheen te Gent bij Alfons Siffer een tweede, herwerkte uitgave van De Bo's Westvlaams Idioticon, door de zorgen van E.H. Jozef Samyn, op dat ogenblik leraar aan het college te Menen, die in 1888 ook het «Kruidwoordenboek» van De Bo had gepubliceerd. Fl. Claerhout heeft aangetoond in zijn onuitgegeven licentiaatsverhandeling over het «Leven en Werk van L. De Bo», dat die tweede uitgave wellicht onder het impuls van Gezelle tot stand is gekomen.

Als bijblad van «Rond den Heerd» van 13 mei 1886 verscheen reeds een uitvoerige aankondiging van een «andere uitgave» van «De Bo's Westvlaamsch Idioticon», zonder dat er een naam van een bewerker vermeld werd. Het zou een editie worden van Eugène Beyaert te Kortrijk. In de nieuwe uitgave zouden o.a. de wijzigingen, verbeteringen, enz. opgenomen worden die De Bo op zijn «eigen hand-Idioticon» had aangetekend. «Rond den Heerd» van 23 september 1886 publiceerde een «vermaning» overgenomen uit de «Gazette van Kortrijk», aan eventuele gegadigden voor die nieuwe uitgave, om hun inschrijving niet meer uit te stellen, dat om de oplage te kunnen bepalen en «dan zoo haast mogelijk aan 't werk te vallen». Is

die tekst van Gezelle? De vraag kan ook gesteld worden of Gezelle, die dan «Loquela» uitgaf, niet het inzicht heeft gehad zelf de nieuwe uitgave van het Westvlaams Idioticon te verzorgen.

In «Rond den Heerd» van 29 november 1888 wordt de vraag gesteld wanneer die tweede uitgave er zal komen. De vraagsteller had er twee jaar geleden op ingetekend en sedertdien had hij er niets meer over gehoord. De redactie van Rond den Heerd antwoordde: «het schijnt dat de tweede (uitgave) te Gent zal gedrukt worden».

«Rond den Heerd» noch «Biekorf» schenen aandacht te schenken aan die tweede uitgave. Wanneer die dan eindelijk in 1892 verscheen bij Siffer te Gent, werd er met geen woord in over gesproken, alhoewel Samyn vlijtig medewerker was geweest aan «Rond den Heerd» en ook in de eerste jaargangen van «Biekorf» (1890, 1892) bijdragen over plantkunde had gepubliceerd. Dat deed hij ook nog in 1893 en voor het laatst in 1901.

Uit de inleiding tot die tweede uitgave van het Westvlaams Idioticon — zij is gedagtekend september 1891 — blijkt duidelijk dat er geen nieuwe woorden in opgenomen werden. Er werden alleen maar technische wijzigingen aangebracht om de praktische bruikbaarheid van het werk te verhogen, als bv. een alfabetische lijst van «taalverschijnselen» die vooraan werd geplaatst. Achteraan werd ook een glosarium van de franse woorden uit het Idioticon met hun vertaling opgenomen. Die lijst verscheen ook afzonderlijk onder de titel:

— Fransche woorden die in De Bo's Westvlaamsch Idioticon vertaald staan ABC-wijze gerangschikt door Joseph Samyn, priester... Gent, Siffer, 1892, 8°, 83 blz.

De waarde van die tweede uitgave van het Westvlaams Idioticon zou ongetwijfeld groter geweest zijn had Samyn daarin de «zanten» van De Bo opgenomen welke deze na 1873 verzameld had.

Jozef Samyn was op de eerste plaats plantkundige, lokaal-historicus en groot bibliofiel. Zijn vruchtbaarste periode is zijn loopbaan als leraar geweest. Hij werd geboren te Tielt op 11 januari 1854, en was na zijn priesterwijding achtereenvolgens leraar aan de bisschoppelijke colleges te Oostende (1877), Moeskroen (1881) en Menen (1886). In 1893 werd hij onderpastoor te Otegem, werd overgeplaatst naar Brugge als directeur van het St.-Dominicusgesticht en Engelendale in 1897 en werd tot pastoor benoemd te Sint-Eloois-Vijve in 1901 en te Westouter in 1906, waar hij overleed op 9 augustus 1909. Zijn rijke bibliotheek werd verkocht op 28 en 29 oktober te Poperinge. Zij bevatte o.m. een merkwaardige reeks tijdschriften, kranten, handschriften, afschriften van documenten en werken over lokale geschiedenis, inz. over Tielt, de volledige werken van Arnold van Gheluwe (1604-1675), een reeks oude en nieuwe werken over plantkunde, enz. Ook een reeks van 31 bundels materiaal voor een «Oud en Nieuw Kruidwoordenboek» en de voorbereidende studies van zijn eigen werken.

Naast de publicatie van De Bo's Kruidwoordenboek (1888) en de tweede uitgave van het Westvlaams Idioticon (1892) schreef Jozef Samyn nog volgende werken:

— De oude God van Conrad van Bolanden. Uit het Duitsch... door G.V.T. Thielt, 1873, 16°.

- De spiegel der jonkheid of katholieke leesboek voor Vlaamsche scholen. Brugge, 1879 (2e uitg.), 16°.
- De scholen van Thielt binst de Fransche Revolutie. Brugge, De Zuttere, 1879, 44 blz. Eerst verschenen in *Rond den Heerd*, dl. 14, 1879.
- De historie van het kapelleken van het H. Sacrament te Oostende. Brugge, 1880. Eerst verschenen in *Rond den Heerd*, dl. 15, 1880.
- De Fransche revolutie in Vlaanderen en in 't bizonder te Thielt (1792-1802). Oostende, 1881, 8°, 249 blz.
De tweede aangevulde uitgave van dit werk verscheen te Brugge in 1888 bij Vandenberghe-Denaux in twee delen, met doorlopende paginering en telt 306 blz. De tweede druk van deze tweede bijgewerkte uitgave verscheen in 1889 bij J. De Meester te Roeselare.
- Het wonderbaar leven van den H. Niklaais van Tolentijn met gebeden te zijner eere en de geschiedenis van 't broederschap te Thielt. Tielt, Minnaert, Van Landeghem, 1883, 12°, 74 blz.
De tweede en derde druk verschenen resp. in 1891 en 1901 bij dezelfde uitgevers.
- Petite grammaire flamande à l'usage des élèves français ou wallons. Mouscron, Lerouge, 1883, 8°, 37 blz.
De tweede uitgave uit 1885 telt 48 blz. Een derde uitgave verscheen in 1893.
- Chrestomathie française ou choix de morceaux pour lecture et déclamation, leçons de mémoire, explications littéraires. Mouscron, Lerouge, 1884.
De tweede vermeerderde uitgave — 312 blz. — verscheen te Gent bij Siffer in 1888. De derde nogmaals bijgewerkte druk — 360 blz. — dagtekent uit 1891. De vierde en de vijfde uitgave van dat veel gebruikte schoolboek verschenen resp. in 1897 en 1904.
- Cours de Botanique. Collège St. Joseph à Mouscron, 1 ière partie. Organographie. Brugge, Vande Vijvere-Petyt, 1884, 8°, 67 blz. (verscheen enkel voor schoolgebruik en is waarschijnlijk niet in de handel gekomen).
- Farraghit of de jonge slaaf. Tielt, Minnaert, 1885, 12°, 24 blz.

Posthuum verscheen :

- Zouaven-missionarissen. Julius Van Oost, Adolf Loosveldt, Felix D'hoop. Naar onuitgegeven aanteekeningen van wijlen den Eerw. Heer Jozef Samyn. Brugge, Houdmont, 1911, 8°, 296 blz.

Jozef Samyn werkte ook mede met D. De Somviele en J. Minnaert aan het kostbaar geschiedkundig werkje :

- Thieltse mengelingen getrokken uit de archiven der stad, roede en leenhof. Tielt, Minnaert, 1878, 8°, 144 blz.

Met D. De Somviele, H. Hosdey, Dr. G. Carton gaf Jozef Samyn ook het historisch tijdschrift «*Fragmenta*» uit van november 1886 tot november 1891, (Tielt, Hosta-Herreboundt) waarin vooral archiefteksten werden opgenomen.

Na zijn leraarstijd heeft Samyn maar weinig of niets meer gepubliceerd. De uitgave van De Bo's Idioticon heeft hem blijkbaar gebroken. Of voelde hij zich miskend met zijn benoeming tot onderpastoor in het landelijke Otegem? Over zijn leven en werk is tot nog toe niets geschreven. Toen hij, amper 55 jaar oud, in 1909 vrijwel vergeten overleed in de grensgemeente Westouter, kreeg hij zelfs geen herdenkingswoord in «*Biekorf*». Alleen de toen aristocratische «*Société d'Emulation*»

wijdde in 1910 enkele regels van waardering aan zijn werk en aan zijn grote bibliotheek. Samyn's naam blijft echter bewaard als de verdienstelijke uitgever van De Bo's grote werken.

*
* *

In 1934 werd een derde uitgave van De Bo's *Idioticon* aangekondigd door de uitgeverij Beyaert te Brugge, door de zorgen van A. Viaene. Door de «kranke nering» van die jaren werd die uitgave «voorlopig» tegengehouden. «Voorlopig» werd toch definitief. Niettegenstaande de beste bedoelingen van A. Viaene die voor dergelijke heruitgave de aangewezen en bekwame vakman was.

Toen «Loquela» van Gezelle na de tweede wereldoorlog bij Lannoo te Tielt een derde druk (als woordenboek, de tweede) beleefde, is er dan nog eens sprake geweest van een nieuwe uitgave van De Bo's *Idioticon*.

*
* *

De belangstelling voor het Westvlaams *Idioticon* is steeds levendig gebleven bij taal- en letterkundigen, volkskundigen en historici en bij allen die het Westvlaams erfgoed liefhebben.

Die blijvende interesse voor De Bo's levenswerk wordt onderstreept door het succes dat deze anastatische herdruk van de tweede uitgave van het Westvlaams *Idioticon* beleeft. De oplage van de 500 exemplaren was bijna volledig ingetekend voor de publicatie van het werk.

Deze uitgave, op initiatief van de directie van de uitgeverij «Familia et Patria», honderd jaar na de publicatie van de eerste aflevering van het Westvlaams *Idioticon*, mag wel aangezien worden als de jubileum-herdruk van het levenswerk van De Bo en van Samyn.

V. ARICKX

BEKNOPTTE BIBLIOGRAFIE

Biekerf, I - LXX (1890-1970).

Loquela. 1881-1895.

Rond den Heerd, I - XXV (1865-1902).

Catalogue de la bibliothèque de feu Mr l'abbé Joseph Samyn en son vivant curé à Westoutre. Poperinge, Sansen, 1909, 8°, 74 blz.

CLAERHOUT FL., Leven en werk van L. De Bo. Zijn rol en betekenis in het Westvlaams Taalparticularisme. Leuven, 1965, 147 blz. (Niet-gepubliceerde licentiaatsverhandeling, Faculteit der Wijsbegeerte en Letteren, Groep Germaanse Filologie, Kath. Universiteit Leuven) - met uitvoerige bibliografie.

DEBROUWERE M., Brieven over Leonard-Lodewijk De Bo. Beveren-aan-de-Leie, gestencilde uitgave, niet in de handel, 1968.

FILLIAERT J., E.H. Deken De Bo. Tielt, Lannoo, 1947, 8°, 180 blz. (Westvlaamse Boogaard 4).

FORCEVILLE G., Leonard-Lodewijk De Bo, in *Nationaal Biografisch Woordenboek*, dl. I, kol. 209-212 (Brussel, 1964).

(VERHAMME, E.-VUYLSTEKE, J.), Deken De Bo. Zijn leven en zijn werken. Kortrijk, J. Vermaut, 1914, 8°, 215 blz.

Stadsbibliotheek Kortrijk, Fonds Slosse, Westvlaamse biografieën, bundels nrs 46, 92, 114-118.

Reproduktie van de door Guido Gezelle verbeterde
drukproef van het inlegblad in "Rond den Heerd",
waarbij de eerste uitgave werd aangekondigd.

Brugge, Kruismaandag, 't jaar O. H. J. C. 1870.

St

vooreen stellen

Op het ~~ingeven~~ van een deftigen inschrijver, zijnder ver-
schillige anderen, die beloofd hebben som twintig, som tien, som
min franken jaarlijksche bijlage te betalen, om het uitgeven van
meer en betere prenten in R. d. H. mogelijk te maken.

In de hope dat dit goed voorbeeld veel bijval moge vinden,
wordt het UE. bekend gemaakt, t zij tot navolging, 't zij tot
openbaarmak'ng bij uwe vrienden en kennissen.

'k Verzoeke UE. gevolgentlijk het geld dat gij jaarlijks ten
dien einde zoudt willen ten besten geven te willen inzenden of
doen bestellen bij Mijnheer J. B. BÉTHUNE, 27 Princenhof te Gent.

De ontvangst en de namen van de goedjonstige deelnemers
in dit goed werk zullen bekend gemaakt worden in R. d. H.,
't en ware het anders begeerd wierde.

Eerweerden Heer Professor De Bo's WESTVLAAMSCH
IDIOTICON ligt onder druk, 't wordt UE. bij dezen aanbevolen,
als uwe inschrijvinge op alle maniere/hooft verdienende.

Eerweerden Heer Professor Callebert's JAN ONRAEDT
is aan zijn tweede duist; wordt verzonden tegen....

Eerweerden Heer Duclos' TILLO DE SAKS zal in 't korte
onder druk gaan, en op zijn eigen verkrijgbaar zijn, tegen

Ter gelegenheid van 't aanstaande duizendste verjaren van
de aankomste van sint Walburgen Reliquien in Vlaanderen,

bereidt de eerweerde Heer Duclos een boekwerk onder titel :
VEURNE'S BESCHERMHEILIGEN, dat is 't leven en de
mirakelen van de heilige Maagd sinte Walburge, en van hare
broeders/sint Willebald en sint Wunebald, alsook de geschiede-
nisse van hunne Reliquien te Veurne/ Met een verwprente en
verschillige andere opluisteringen, omtrent 80 bladz., tegen
1 frank.

De vijf jaren **ROND DEN HEERD** zijn nog altijd verkrijg-
baar, voor de inschrijvers, tegen 5 frank per jaar, min de onkosten
van innaaien of binden, en van 't verzenden.

Beneden dit blad/zal UE./voor elk der gemelde uitgaven/een
bewijs van inschrijving vinden.

Gelieft met de penne dood te doen hetgene gij niet en be-
geert te ontvangen, en 't bewijs aldus in te zenden, mits post-
zegel/een/contime, op het gewoonlijk adres van

R. D. H./

's Verwers Dijk, 19, Brugge.

BEWIJZEN VAN INSCHRIJVING

Ik, onderschreven, teekene in voor :

6, 5, 4, 3, 2, 1   afdruksels van E. H. professor De Bo's
Westlaamsch Idioticon.

100, 50, 25, 10, 5, 1 afdruksels van E. H. professor Callebert's
Jan Onraedt.

100, 50, 25, 10, 5, 1 afdruksels van E. H. Duclos/*Tillo de Sales.*

100, 50, 25, 10, 5, 1 afdruksels van *Veurne's Beschermheiligen.*

Ik, onderschreven, teeken in voor 't eerste, tweede, derde, vierde
en 't loopende jaar van Rond den Heerd, genaaid, gebonden.

Handteeken en woonplaatse leesbaar hieronder te schrijven,
als 't u belieft.

VOORWOORD

Deze uitgave is geen slaafsche herdruk.

Eerst en vooral, wierden — geheel natuurlijk — al de wijzigingen en verbeteringen die De Bo aan zijn eigen hand-*Idioticon* toebracht, in deze uitgave in acht genomen.

Daarbij, zonder anderszins het werk van De Bo, daar zelfs waar misschien iets weg te laten, iets toe te voegen of te wijzigen ware, te willen veranderen, hebben wij gemeend deze nieuwe uitgave eene verhoogde waarde te kunnen en te mogen toevoegen, met ze in te richten en te schikken naar 't gedacht zelve en naar de uitgesproken begeerte van zaliger Deken De Bo.

Diensvolgens :

1° Al hetgeen in de eerste te vinden is, is op zulke wijze bewrocht dat de bijvoeg, die daar van achter en op zijn eigen staat (bl. 1455-1481), thans in 't lijf dezer uitgave, waar het zijn moet, gebracht is.

2° Al de verschillende woordengedaanten en wisselvormen die De Bo onder 't een en 't zelfde woord vergadert, wierden *Abc*-wijze in 't lijf der nieuwe uitgave geschikt, met verzending naar 't woord waar uitleg staat. B. v. Benevens *FREZE* geeft De Bo ook *Frenze*, *Frinze*, *Freinze* en stelt die laatste gedaanten ook op hunne plaats in de eerste uitgave, met verzending naar *FREZE*. Maar zeer dikwijls gebeurt het dat hij dat niet en doet en dat men vruchteloos in den *Abc* 't een of 't ander woord zoekt dat nogtans in 't *Idioticon* te vinden is. Al zulke wisselvormen hebben wij zorgvuldig aangeeteekend en ze in den *Abc* opgenomen. Zoo staan er bij honderden in deze uitgave meer.

3° De oude woorden die De Bo uit Maerlant, Kiliaen, David s. j., Simons, Despars, A. Biins enz. enz. aanhaalt en hier en daar uitlegt, staan ook in den *Abc* dezer uitgave te vinden. Dit zal aan al dezen die de

middel-nederlandsche taal- en letterkunde bewerken, aangenaam en ook nuttig zijn.

4° Van al de samengestelde woorden staat het tweede woord of het derde op zijne plaats en van het eerste afgescheiden in den *Abc*. Bijvoorbeeld : in de eerste uitgave staat *Ovenbuur* in de *O*; in de nieuwe blijft *Ovenbuur* natuurlijk in de *O* staan, maar in de *B* komt nu : —*Buur*, met verzending naar *Ovenbuur*. Zoo ook, bijvoorbeeld, onder het woord *Auwe*, na den uitleg en de voorbeelden die in den eersten druk staan, is er nu bijgevoegd :

—**AUWE**, zie Assel-, Brand-, Dood-, Drie-, Graan-, Grijmt-, Lijm-, Rood-, Slinger-, Stuif-, Twee-, Zaadauwe.

en zoo is 't met al de samengestelde woorden, gelijk het de lezer ten anderen gemakkelijk zien kan.

5° De zegwijzen en spreekwoorden die over 't een of 't ander woord loopen en in de eerste uitgave waar hier waar daar verspreid zijn, worden in deze al onder 't een en 't zelfde woord gebracht, met verzending naar datgene waar de uitleg ervan gegeven wordt. De lezer vergelijke de oude met deze nieuwe uitgave, b. v. onder de woorden *Duivel*, *Katte*, *Gaan*, *Schutten* enz.

6° Waar het past om naderen uitleg te vinden en vergelijkende studiën te maken, wordt er telkens van 't een woord naar het ander verzonden.

7° Eene *Abc*-wijze geschikte lijst van al de fransche woorden die in 't *Idioticon* door vlaamsche vertalingen vervangen zijn geworden, komt op het einde. Om plaats te winnen en geen nutteloos werk te doen, geven wij niet al de verschillende gedaanten onzer westvlaamsche woorden op, maar wel dat woord waaronder de lezer toch al die verschillende vormen in 't *Idioticon* kan vinden.

8° Vooraan drukken wij eene verzamelende *Abc*lijst van al de bijzonderste taalverschijnsels, die De Bo hier en daar in zijn werk aangeteekend heeft en bekend gemaakt.

JOSEPH SAMYN.

September 1891.

INLEIDING

De West-Vlamingen — De Westvlaamsche Taal — Het Westvlaamsch Idioticon.

I. De West-Vlamingen, omtrent een millioen in getalle, wonen langs de zee, bewesten de Oost-Vlamingen aan de eene zijde, benoorden de Franschen en de Walen aan de andere.

De scheidslinie tusschen de West- en de Oost-Vlamingen loopt van de zee bij Sluis langs Lapscheure, S. Jooris, Ruisselede, Caneghem, Aarseele, Marckeghem, Wacken, tot aan Vive S. Baafs op de Leie; van daar klimt zij langs dezen stroom opwaarts voort door Harelbeke, Kortrijk en Meenen, tot aan Wervick (1).

De scheidslinie tusschen de West-Vlamingen en de Franschen met de Walen, loopt van de zee bij Grevelinge langs de A tot bij S. Omaars; van daar langs Renescheure, Boeseghem, Nieuw Berquin, Steenwerck, Ploegsteert, Waasten aan de Leie, en van daar met dezen stroom voort tot aan Wervick (1).

Het land van de West-Vlamingen, sedert de veroveringen van koning Lodewijk XIV in twee'n gespleten, is tegenwoordig deels de Belgische Provincie van West-Vlaanderen tot aan de Leie, deels Frankrijks *département du Nord* tot aan de A. Vroeger was het één, en 't hiet Vlaamsch Vlaanderen, *Flandre Flamini-gante*, *Flandria Teutonica* (2), ten onderscheid van Waalsch Vlaanderen, *Flandre Gallicante*, *Gallo-Flandria* (3); welke beide maar een Graafschap uitmiekten, het wijdvermaard Graafschap van Vlaanderen, dat eeuwen lang aan 't hoofd van Europa stond, door zijnen rijkdom, zijn gezag, zijne schoone kunsten en letteren alles overtreffende.

Van de elfste eeuw herwaarts strekte dit Graafschap zich niet verder uit dan van de Otto-gracht of Oude Schelde (4), die het Graafschap afpaalde van Rijks-

---

(1) Zie de Landkaart hiernevens, waar die linië door kruisjes is aangeduid.

(2) Vlaamsch Vlaanderen bestond uit het Vrije van Brugge en negen Kasselrijen, te weten die van Gent, die van Audenaarde, die van Kortrijk, die van Iper, die van Belle, die van Cassel, die van Burburg, die van S. Winocx-Berghe en die van Veurne. In die streken, die vroeger de Kasselrijen van Gent en van Audenaarde waren, spreekt men tegenwoordig Oostvlaamsch.

(3) Waalsch Vlaanderen had maar drie Kasselrijen: die van Rijsel, die van Douay en die van Orchies.

(4) J. DAVID, *Vaderl. Hist.* IV, bl. 32 sqq.

Vlaanderen, tot aan de A die te Grevelinge in de zee valt; maar hooger op, in de negenste eeuw, liep het langs de zee zuidwaarts voort tot aan de Canche en de stad Bapaume tegen de zuidelijke grenzen van het Atrechtsche (1).

Zoo men ziet op de Landkaart hiernevens, de tegenwoordige scheidslinie tusschen de West- en de Oost-Vlamingen, ligt nog al ver van de Otto-gracht af. Ik meen dat zij oulings de Otto-gracht zelve was; trouwens de taal van die Oost-Vlamingen die thans bewesten die Gracht wonen, even als van deze die zich tusschen Schelde en Leie bevinden, is geen zuiver oostvlaamsch : men hoort er de naslepande *e*, de centonigheid van tongval, en somwijlen *ii* en *uu* in plaats van *yj* en *ui*, drie elementen die aan 't westvlaamsch eigen zijn, en daarom, naar mijn inzien, eene vermengeling van de twee volkeren bewijzen.

Doch het is vooral aan den kant van Frankrijk dat het Westvlaamsch veel grond verloren heeft. Tegenwoordig afgepaald aan de A en de Leie, beherschte het eertijds al de uitgestrekte landen die over die rivieren liggen, van Rijsel tot Boulonje, als blijkt uit de oude benaming van *Artois flamissant*, en uit de vlaamsche eigennamen van dorpen en gemeenten die daar overal in menigte nog overzijn, zooals Nordkerke, Polincove, Leulinghem, Moringhem, Waterdal enz. in Artesie; Audinghem, Bertinghem, Tramzeele, Waringhezeele, Maninghem, Boulemborg enz. langs de zeekust van Picardie tot over Boulonje.

Overlang is het vlaamsch daar, verdrongen door het fransch, almedal verdwenen. Hoe nogtans en waneer dit geschied is blijft in 't duister. De *Comité flamand de France*, die voor de Westvlaamsche taal en historie zooveel reeds gedaan heeft en nog gedurig doet, heeft zijne aandacht op die questie gevestigd, en het is te hopen dat er haast helder dag in komen zal. (2)

Eene andere questie van geen minder belang maar wellicht moeilijker op te lossen, ware van te weten waarom de spraak van de West-Vlamingen zoo merkelyk verschilt van die der Oost-Vlamingen. Heeft dit verschil bestaan van eersten af, of is het van lateren dage? En in dit geval heeft de politiek daar invloed op gehad, nademaal het Westvlaamsche land altijd een leen is geweest van Frankrijk, en het Oostvlaamsche van het Duitsche Keizerrijk?

II. De taal van de West-Vlamingen is een oud neêrduitsch dialect dat in de middeleeuwen, waneer het Graafschap van Vlaanderen in zijnen luister stond, tot grondslag en regel diende aan de algemeene neêrduitsche schrijftaal (3), als blijkt uit de overgeblevene schriften van dien tijd, waar o. a. de spelling geheel de weêrspiegel is van de hedendaagsche westvlaamsche spraak.

Dit oud dialect heeft met het verval van het Graafschap zijnen invloed verloren, zoodanig ja dat onze noordelijke geburen de hulde opgaven die zij hem tot dan toe bewezen hadden, en zich allengskens eene bijzondere spelling, spraakkunst en woordenschat mieken, die, met behulp van politieke en godsdienstige gebeurtenissen, welhaast de taal in twee dialecten, het vlaamsch en het hollandsch, verdeelden.

---

(1) J. DAVID, *Vaderl. Hist.*, IV, bl. 8.

(2) Zie *Vaderlandsch Museum*, V, bl. 413.

(3) D' SNELLAERT *Belg. Museum*, VIII, bl. 159.

Ondertusschen is het sprekende Westvlaamsch altijd Westvlaamsch gebleven, en heeft het tot heden toe de eigenaardigheid der oude voorvaderlijke taal weigerlijk behouden.

Die eigenaardigheid bestaat vooreerst in de uitspraak, dat is, in de *klanken* en den *tongval*.

Men verkent den West-Vlaming bij 't eerste woord dat van zijne lippen vloeit. De westvlaamsche klanken zijn licht, delikaat, lizig en helder, gelijk in 't fransch; geheel verschillig van de oostvlaamsche die breed, zwaar en manhaftiger vallen, gelijk in 't hoogduitsch. Dit is voornamentlijk merkbaar in *a*, *au*, *ei*, *ij* en *ui*, zoo men nader zien kan in 't Idioticon.

Wegens den tongval of de stembuiging in de rede, deze is niet, gelijk de klanken, overal een en dezelfde; hij verschilt volgens de streken. Bijkans centonig en zonder voois in 't Brugsche Vrije en in de Kasselrije van Kortrijk, wordt hij zangerig en gezwind in Veurne-Ambacht en in 't Poperingsche, nog gezwinder maar een weinig verkept, verder op in Fransch Vlaanderen (1).

Verders, de eigenaardigheid van het Westvlaamsch ligt nog in zekere verbuigingen, vormen en uitgangen, doch vooral in eenen overvloed van woorden en uitdrukkingen die elders niet gekend zijn of andere beteekenissen hebben. Dit alles heb ik, zoo veel mogelijk, in dit Idioticon verzameld, en er al den uitleg van gegeven dien ik wist.

In de schrijvende taal nogtans hebben de West-Vlamingen, om tot de eenheid, die onze naburen gebroken hadden, weder te geraken, sedert lang de eigenaardigheid van hunne spelling en spraakkunst, hoe oud en logisch ook, geslachtofferd; ja zelfs de woorden en de wendingen, die hun vreemd zijn, aangenomen, en het volk, dat ze niet en kende, aangeleerd met ze op tijd en stond behendig in de rede te schuiven.

Iets waar zij nooit van afgezien hebben is het recht van ook hunne eigene woorden en wendingen, *die den toetssteen van eene gezonde taalkunde niet vreezen*, te baat te nemen.

En dit recht is hun onbetwistbaar. Want — behalve dat het geldig bestaat bij alle volkeren en gemeen is aan alle dialecten, behalve dat het de taal verrijkt zonder ze te verdeelen, en dat de goede schrijvers, die er gebruik van maken, overal verdienen lof bij de lieden halen — gaat het vast dat de eigenaardigheid van de taal, zoo wij hooger zelden, en gevolgentlijk haar nationaal karakter en hare lyrische poezij, ten grootsten deele in die woorden en wendingen gelegen is; en dat men die eigenaardigheid bewaren moet, wilt men den wortel, waaraan de taal in 't herte van 't volk staat en groeit, en bij gevolg de taal zelve bewaren.

Er zijn woorden en wendingen die men maar in de school en in de boeken

---

(1) Eene kenmerkende bijzonderheid, die deze drie tongvallen duidelijk uiteenscheidt, is van den eenen kant dat men in 't eerste gewest, even als in Oost-Vlaanderen, Brabant en Holland, het voorvoegsel *ge* bij de deelwoorden heeft, zeggende *gemákt*, *geschreven* enz., terwijl men in de twee andere *ge* vervangt door *e* zeggende *emákt*, *eschreven* enz., en van den anderen kant dat men in Fransch-Vlaanderen de letterverbinding *sch* uitspreekt gelijk in 't hoogduitsch of gelijk de fransche *ch*, hetgeen in de andere gewesten niet bestaat. De scheiding tusschen deze drie tongvallen (de mindere laat ik varen) staat op de kaart hiernaevens afgeteekend met streepjes-liniën, waarvan de eene loopt van Westende langs Vladsloo naar Iper, en de andere meer of min de tegenwoordige politieke scheiding toenadert tusschen Frankrijk en België.

leert : dat is conquest, aangewonnen rijkdom. Het zijn er andere die men leert rond den heerd : dat is vaderlijk erfgoed waar men in geboren is en opgegroeid, dierbaar en bekoorlijk boven al ander, omdat men er geheel zijnen landaard in ziet, omdat het krielende vol is van personeele herinneringen. Om hier een enkel voorbeeld van te geven : *akelig* of *naar*, die men dikwijls in de schrijftaal vindt, zijn schoone woorden, maar zij en hebben bij den West-Vlaming op verre na de weerde niet van zijn eigen *eenlijk* of *vercend*, die er de synoniemen van zijn; *akelig* en *naar* spreken hem maar aan den geest; *eenlijk* en *vercend* doen ook indruk op zijn hert; de twee eerste verstaat hij, de twee laatste verstaat en gevoelt hij tevens : er kleeft iets van die huivering aan die eens in zijn bloed zinderde bij een ongeluk dat hij gebeuren zag, bij een bosch of veld waar hij 's nachts in verdoolde, enz.

Eischen dan van een volk dat het zijne eigene woorden en wendingen verzake, vooral waneer er velen zijn lijk in 't westvlaamsch, om ze door geleende te vervangen, dat is hem de jeugd en de vreugd, den geest en het leven uit de taal ontstelen, dat is hem zijne eigene taal schier zoo vreemd maken als eene die het aanleert van een ander volk.

Men heeft meermaals gezeid dat de vlaamsche taal twee groote vijanden heeft, eenen die ze vernielen, en eenen die ze verbasteren wilt, te weten : den invloed van het fransch waar wij door dagelijksche betrekking, door stoffelijke belangen, door mode of noodzakelijkheid van 't fransch te kunnen, ook al om andere redens, onvermijdelijk naar overhellen; — en den invloed van het hoogduitsch, die allengskens den aard van het Neêrlandsch zoo verandert dat men het reeds in Fransch-Vlaanderen schier niet meer verstaat (1).

Maar het Westvlaamsch in 't bijzonder heeft nog eenen derden vijand die gevaarlijker is dan de twee andere : het is de kwade taal van sommigen die gedurig herhalen dat het westvlaamsch dialect eene platte taal is, en louter provincialisme. Trouwens die betichtingen, hoe ongegrond ook, bedriegen de onwetenden, nemen hun de achting en de genegenheid weg die zij voor hun dialect moeten hebben, en aldus vergemakkelijken zij de andere vijanden hunnen intocht; want, de ondervinding leert het, een West-Vlaming begint den franschen of den duitschen trant te volgen, naarmate hij de achting voor zijne eigene taal verliest. Ook hebben dezen die krachtadig den West-Vlaming tegen den vreemden invloed willen bevrijden, zich altoos bevljgtigd om in zijn hert de liefde en de achting van zijn dialect te bewaren en te versterken, met het wijslijk op te helderen en eene ruime plaats voor zijne beste woorden en wendingen in de schrijvende taal te bepleiten (2).

---

(1) « Les Flamands de France, qui lisent et comprennent très bien les auteurs belges et hollandais des XVIIe et XVIIIe siècles, ont la plus grande peine à comprendre les livres modernes édités en Belgique. Cela provient de ce que la langue flamande est restée stationnaire dans notre Flandre, tandis que en Belgique, depuis environ un demi-siècle, elle a fait un pas vers le hollandais, qui lui-même s'est quelquefois rapproché de l'allemand. » ED. DE COUSSEMAKER, *Annales du Comité Flamand de France*, tome III.

(2) VÆLANDE (anagramma van Van Daele, een geleerd taalkundige van Iper) schreef in zijn *Tyd-verdryf* van 1806 : « Hoog-geschatte Westvlaemsche Geleerde Bruggelingen, Oostendenaers, Kortrykers, Veurenaers, Duynkerkers, Bergenaers, Meenenaers, Poperingenaers, Rousselaerenaers, Thoroutnaers, immers Letter-minnaers van alle Dorpen en Vlekken in den Westvlaemschen *y* en *ou* - (niet *ey* en *au*) - kreyts gelegen, komt onse Tael ter hulp, brengt vruchten by van uwen beoefenden geest, om nevens dit Werk te voegen ter opheldering van ons allerbeste Neder-duyts. Syn wy dan onder soo ongelukkige Ster gebooren, dat wy maer kunnen onkundige naevolgers der

Dat die betichtingen echter geenen grond houden, blijkt. En voor eerst is 't volstrekt mis, het Westvlaamsch eene platte slepende taal te heeten. Indien men zei : er zijn schrijvers in West-Vlaanderen, gelijk elders, die eenen platten slependen schrijftrant hebben, dat zou er door kunnen; maar dit is dan aan de schrijvers, en niet aan de taal te wijten, tenware men insgelijks beweren wilde dat het hollandsch b. v. eene stroeve of opgeblazene taal is, omdat hollandsche schrijvers zulk eene taal voeren. Voor 't overige de eerw. heer Guido Gezelle en anderen hebben door hunne schriften genoegzaam bewezen dat men in 't westvlaamsch ten minste zoo keurig en edel, zoo krachtig en kernachtig als in al andere welkdanige talen spreken kan.

De West-Vlaming echter heeft eenen ingeboren afkeer van al wat winderig, gemaakt, gewrongen en waanwijs staat; hij wilt eene taal eenvoudig gelijk zijn hert, gemakkelijk en natuurlijk. Maar, zoo Horatius zegt, men neemt ook al den schijn voor het wèzen, *decipimur specie recti*; men zoekt eenvoudig te spreken en men valt te leeg; men schrikt hoogdravend in de wolken te zweven, en men sleepwikt langs den grond :

Serpit humi tutus nimium timidusque procellæ.

De kunst is dan van die twee uitersten te vermijden, en eenen middetrant te volgen, niet te hoog en niet te leeg, maar eenvoudig en edel, natuurlijk en keurig, vloeiend en krachtig.

Ondertusschen dient hier herinnerd dat de schrijftrant, naar gelang der omstandigheden, eenige trappen dalen of klimmen kan zonder zijne waardigheid te verliezen. Een voorbeeld. Vele woorden hebben eenen wisselvorm : men zegt *bloem* en *blom*, *borze* en *beurs*, *gezegd* en *gezeid*, *haar* en *heur*, *kleen* en *klein*, *klippel* en *kluppel*, *knokel* en *kneukel*, *konnen* en *kunnen*, *paard* en *peerd*, *slotel* en *sleutel*, *smelten* en *smilten*, *zon* en *zonne* enz. Hoewel deze vormen, taalkundig gesproken, allen goed zijn, de eene nogtans is hooger van toon dan de andere : het blijft den goeden smaak van den schrijver bevolen deze te kiezen die zich naar het onderwerp waarover, en naar de lieden tot wie hij spreekt, betamelijktst voegen.

Wat die andere aantijging betreft, dat de westvlaamsche woorden Provincialisme zijn, dat is geen duitsch; het is een fransche terme en een fransch ding. In Frankrijk, waar Parijs alles te zeggen heeft, heet men provincialisme alles wat in die hoofdstad geenen bijval vindt; maar noch in Holland noch in Belgie is er eene stad of eene provincie, die zich, gelijk Parijs, het recht aanmatigt van alleen de geheele taal te beheerschen. Het ware dan eene groote verkeerdheid die fransche mode hier in te brengen, in eenen tijd bijzonderlijk dat de Franschen zelve er moede van worden,

---

schryvers van andere streken syn, ofte hunne lafhertige slaeven? Neen; wy besitten hoedanigheden sterk genoeg, om het hoofd op te steken, ende, onse siel-krachten werkstellig maekende, om de geletterde weireld aen te toonen, dat wy ook Meesters syn, ende sonder schaemte op eene rye met onse naebuieren mogen ter feest verschynen, anders niet opgepronkt dan met ons eigen natuerelyk tooyssel, met onsen West-vlaemschen trant, klank, en woorden : soo niet, wy sullen den naem wegdraegen van SERVUM PECUS, ende geen beteren weerdig syn. » (*Tydvordryf*, n° 22.)

eindelijk begrijpende dat er geen erger provincialisme bestaat dan ditgene zelf dat al de andere provincialismen uitsluit om alleen meester te spelen.

De Neêrlandsche taal is en blijft dan de taal, niet van een gedeelte van 't Neêrlandsche volk, maar van al de Neêrlandsche streken te zamen, zoo zuidelijke als noordelijke, zoodanig dat al de woorden, die van goed gehalte zijn, al waren zij maar gesproken in de eene of de andere provincie, nogtans deel maken van den algemeenen taalschat, en door niemand mogen verwezen worden.

« Het behoorde voor ons, Nederlanders, eene wet te zyn, zegt Dr Snellaert, dat elk gewest, elke gemeente van ons land, het zyne bybragt tot beschaving en verryking der moedertaal. Alle vryheid heeft hare perken; doch waer die perken moeten staen weet men niet, en 't gezond verstand alleen kan daeromtrent beslissen. Het ware eene doodende dwingelandy indien aen enkele gewesten (b. v. aan Holland of aan Brabant) het regt wierde toegekend, alleen datgene wat hun eigen is voor bruikbaar in geschrift of in deftige kringen te doen aennemēn. » (*Belg. Museum*, VIII, bl. 156.)

« De dialecten, zegt Q. Janssen van Ste Anna-ter-Muiden, de dialecten zijn de levende stemmen der taal, die tot harmonie zamenwerken. Wie ééne dier stemmen veracht, wie niet een toegenegen oor verleent aan alle, hij breekt een' schakel uit de keten, die de volken van ééne spraak verbinden moet. Gelijk de leden des ligchaams elkander niet ontberen kunnen, gelijk de hand het oog en het oog de hand noodig heeft, en oog en hand weêr te zamen de hulp der voeten behoeven, zoo zijn de dialecten de deelen van het grootte taalligchaam, onderling ten naauwste verknocht, te zamen het geheel uitmakende, en waarvan niet één kan worden gemist, zonder dat 't gansche ligchaam schade wordt toegebracht.

« Onder de dialecten van de Nederlandsche taal, bekleedt het West-Vlaamsche een' belangrijke plaats.....

« Het verdient een' eereplaats in Neêrlands taalverbond; het draagt kostbare steenen aan tot verheffing van het grootsche taalgebouw, waaraan al de dialecten van Nederland te zaâm hun' bouwstof moeten leveren. Zuid en Noord zijn één op het taalgebied. Ook de belangrijkheid van West-Vlaanderens taaleigen moet ons leeren dat wij, mannen van Zuid- en Noord-Nederland, allen elkanders schuldenaars zijn. Want leden zijn wij van hetzelfde ligchaam, kinderen van den zelfden stam, dienaars van de zelfde moedertaal. » (*Taalcongres van Brugge 1863.*)

III. Maar indien onze goede en dialectische woorden en wendingen burgerrecht in de schrijftaal verdienen, waarom dan en staan zij in de Woordenboeken niet? Omdat ze de woordenboekschrijvers er niet in gesteld hebben; en dit is eene groote leemte (1). Want, buiten dat een woordenboek de kortste en gemakkelijkste middel is om den zin van de woorden te leeren kennen, is het nog bij den grooten hoop, die den tijd of den lust niet heeft om taalkundige studiën en opzoekingen te doen, de gezaghebbende rechter die beslist of een woord in de schrijftaal dient of niet. Het ware dan te wenschen dat men in de nieuwe Woordenboeken al de

---

(1) Zie de nota van VAELANDE op *Belenden*, bl. 89-90 van dit *Idioticon*.

beste gewestelijke termen en uitdrukkingen inlaschte, met de melding erbij van hunnen thuis, latende het gebruik ervan aan de bescheidenheid van de schrijvers over. Zoo deed de oude Kiliaen die met zijnen *Etymologicum* aan de algemeene taal eenen dienst bewezen heeft dien men nooit genoegzaam waardeeren zal.

Over acht jaar begon te Leiden de uitgave van het *Woordenboek der Nederlandsche Taal*, dat wonderwerk van wetenschap en taalgeleerdheid. Zooveel men uit de verschenen afleveringen oordeelen kan, schijnt het richtsnoer van de Redactie wegens de gewestelijke spraak te wezen van al de woorden die hier of daar in zwang zijn, op te nemen mits zij ofwel in de oude taal bekend staan (1), ofwel naar den aard van de taal gevormd zijn (2). Indien dit richtsnoer gevolgd wordt ten einde uit, zal — ik en faal — geen dialect te klagen hebben en geheel de Neêrlandsche Taal er veel bij winnen.

Natuurlijk om het werk aan dezen kant zijn beslag te geven, is 't noodig dat elk geweste zich met de lexicographie van zijn dialect bezig houde. Want — gelijk een groot taalkundige uit Holland over eenigen tijd aan mijnen collega den eerw. heer D. G. Meersseman zeide — wat wilt men dat de Redactie van het Wdb. der Nederl. Taal de kleinooden van iedere gewestelijke spraak in haren woordenschat sluite, als men haar die niet kennen laat? Wat wilt men in 't bijzonder dat de Taalkunde de kostelijke materialen van het west-vlaamsch bewerke, als de West-Vlamingen zelve die niet aanbrenge?

Naar het voorbeeld dan van de Maatschappij MET TIJD EN VLIJT (te Leuven), die de uitgave van een Algemeen Vlaamsch Idioticon bezorgde, hebben wij ook de hand aan 't werk gesleggen, ons bepalende bij het West-vlaamsch dialect alleen. Wij hebben de verscheidene woordenlijsten (3) verzameld die eenige taalminnaars gemaakt hadden, er den inhoud van gerangschikt, zorgvuldig gecontroleerd, nauwkeurig uiteengedaan en met voorbeelden opgehelderd meestal genomen uit den mond van 't volk en uit de werken onzer hedendaagsche en voormalige schrijvers.

De vrucht van dezen arbeid is het Westvlaamsch Idioticon, 't welk wij aan de Redactie van het Woordenboek der Nederlandsche taal, en aan alle liefhebbers van 't Westvlaamsch dialect des te liever opdragen en met zooveel te meerder betrouwen aanbevelen, dat wij reeds van de eene (4) zoowel als van de andere (5)

---

(1) Zie *Wdb. der Nederl. Taal*, voc. AFSMIJTEN, in den zin van *afslaan*; GAAN in den zin van *rijzen*, 56; enz.

(2) Zie *Wdb. der Nederl. Taal*, voc. AFSPEUREN.

(3) De rijkste lijst — de mijne en telt hier niet — is die van den eerw. heer G. Gezelle; daarna komen die van den eerw. heer P. De Smet, pastor van St-Pieters te Iper; die van wijlen den heer Dezuttere, onderwijzer te Stalhille; die van den eerw. heer J.-B. De Corte, gewezen schoolopziener van 't bisdom; die van den heer K. Verschelde, bouwkundige te Brugge; die van den heer J. Weale, oudheidskundige te Brugge; die van den eerw. heer K. Rogiers, professor in 't biss. collegie te Meenen; die van den eerw. heer J. Schipman, geestelijken schoolopziener; die van den eerw. heer H. A. De Badts, onderp. te Heule; die van den eerw. heer A. Vanquaethem; die van den eerw. heer A. De Carne, prof. in 't Seminarie te Rousselaere; die van de eerw. heeren P. Baes, R. Carette, en A. De Geetere, prof. in 't biss. coll. te Brugge; die van de heeren A. Van Hee, L. De Badts en Aug. Desiere, theologanten; die van den eerw. heer Luysen, professor in 't biss. coll. van Veurne; die van den eerw. heer C. Vanhullebusch, pastor te Swevezele; die van den eerw. heer F. Verstraete, pastor te S. Kruis; die van den eerw. heer K. De Waele, onderpastor te Ledeghem; die van den eerw. heer A. Scherpereel; en andere meer.

(4) Hoogleraar M. De Vries schreef ons o. a. « Uw Idioticon is voor de kennis onzer Nederlandsche taal van zeer groot gewicht, voor die van het Middelnederlandsch ten eenenmale onmisbaar. »

(5) De Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te Leiden, de Maatschappij *De Taal is gansch het volk* te Gent, Dr A. de Jager in de *Tijdspiegel* en in de *Toekomst*, 1873, bl. 168, D^r van Helten in de *Toekomst*, Van Dale (van Sluis) *ibid.*, het Gentsche weekblad *De Eendracht*, Johan Winkler (van Leeuwarden) in een brief van 8 Maart 1873, enz.

grooten dank en veel aanmoedigingen ontvangen hebben. Zekerlijk is alles wat in 't Idioticon staat niet even dienstig en goed; daar is veel kaf onder 't graan; daar zijn vele onedele en kwade termen en spreekmanieren die tegen den goeden smaak of den aard van de tale gaan, maar die toch — in een werk als dit — niet mochten achtergelaten worden, al ware 't maar omdat zij somwijlen op het speur brengen van woorden die verloren zijn, of de verklaring van andere, die nog in zwang gaan, voltooiën. Het werk is ook verre van volledig te zijn. Duizende woorden, en van de beste, liggen op den akker van de volkstaal nog op te zanten. Maar wij hopen wel dat anderen ons zullen volgen, en het begonnen werk, tot luister van ons oud westvlaamsch dialect en tot opbouw van onze algemeene Nederlandsche Moedertaal, verbeteren en voleinden.

Brugge, 26 Januari 1873.

L. DE BO.

NAAMLIJST

DER

AANGEHAALDE SCHRIJVERS EN HUNNE WERKEN

1° UIT VROEGEREN TIJD

- A. ADRIAENSSENS. Van dinspreken des Heeren door Adriaen Adriaenssens, s. j. Loven 1519.
- P. BACHERIUS. Het hofken der bedinghen, door Petrus Bacherius (Pieter de Backere), predickare van Ghendt, 1566.
- BESCHRYVINGE VAN DE VREUGDETEECKENS (ter gelegenheid van den zeshonderdjarigen jubilé van 't H. Bloed te Brugge in 1749).
- A. BIINS. Constige Refereynen, door Anna Biins. (*Oud handschrift. Ook uitgave van Verdussen, Antwerpen, 1646*).
- BOETIUS A BOLSWERT. Duyfkens en Willemynkens pelgrimage, uitgegeven door Boetius a Bolswert, 's Gravenhaghe, 1736.
- BOETIUS DE BOODT. De baene des hemels ende der deughden, door Anselmus Boetius de Boodt. Brugge, 1626.
- P. CROON. Moy-al, door Petrus Croon. Antwerpen, 1766.
- J. DAVID, s. j. Christeliicken waersegher, door Joannes David, s. j. Antwerpen, 1603.
- A. DEBUCK. Troost-medecyne-wynckel der zedighe wysheynt door Boetius, vertaelt door Adrianus Debuck, canonick norbertyn en pastor van Zoutenay en Egghewaerscappel. Brugge, 1653.
- CL. DECLERCK. Gedichten van Claude Declerck (Iperling, 1618-1640). Uitgegeven door de Maatschappij der vlaamsche Bibliophilen, Gent, 1869.
- I. DE DAMHOUDERE. Practycke ende handtbouck in criminele zaken, ghemaect ende vergadert by Ioos De Damhoudere van Brugge. Loven, 1555.
- ED. DE DENE. Myn Testament (*oud hs. in f° van den Brugschen dichter Ed. De Dene*).
— De warachtighe Fabulen der dieren (*met platen van Marcus Gheeraerts*). Gedruet te Brugge, 1567.
- G. DE DOUS. Den geestelyken Helicon of christelyke bemerkingen op alle de Evangelien der zondaegen van het geheel jaer. Te zaemen gestelt in nederlandsche rijmen door M. Guilielmus De Dous, vroë-meester der stede van Iperen. Sint-Omaers, 1719.
- D. DE GORTER. Flora Belgica door David De Gorter. Trajecti ad Rhenum, 1767.
- I. DE GRIECK. De heerelyke ende vrolyke daeden van Keyser Carel den V. Antwerpen, 1675.
- J. DE HARDUYN. Goddelycke wenschen door Justus De Harduyn. Antwerpen, 1629.
— Goddelicke Lof-zanghen tot vermaekinghe van alle gheestige Lief-hebbers, door Justus De Harduyn. Ghendt, 1620.
- L. DE HUVETTERE. Het leven van de heylighe Margareta van Ypre, ende van den salighen Zegherus van Rijssel, beyde van de Predick-heeren orden. Overghestelt nyttén Latijne, door Heer Louys de Huvettere, canonick van S. Maertens tot Ipre. Ypre, 1622.
- L. DE MEYER. De Gramschap, in drie boeken, leerdicht door Livinus De Meyer, op nieuw uitgegeven door Schrant. Gent, 1827.
- JAC. DE SMET. Den lusthof van het cureren der peerden, door Jacobus de Smet. Antwerpen, 1694.
- F. DE SMIDT. Daegelijcksche meditatieën voor het geheel jaer door Franciscus de Smidt, s. j. Antwerpen, 1647.
- N. DESPARS. Cronijcke van den lande ende graefsepe van Vlaenderen, door jonker Nicolaes Despars (uitgegeven te Brugge door J. Dejonghe, 1840).
- P. DE VYNCK. Wekelyck vermaeck, geseyt Evangelischen Raeds'-man, door Prosper de Vynck. Brugge, 1645.
— Reyse van jonker Vincent Stockhove. Brugge, 1658.
- L. FUCHS. Den nieuwen Herbarius, door Leonhaert Fuchs. Ghedruet tot Basel, 1543.
- GENTSCH CHARTER-BOEKJE, of verzameling van oude charters, door den Ridder Karel-Lodewyk Diericx. Gend, 1821.

- P. GHESCHIER. Des wereldts Proef-steen in het latyn beschreven door Antonius a Burgondia, archidiaken van Brugghe, en vertaelt door Petrus Gheschier, pastor van 't princelyk Begyn-hof, in Brugghe. 1643.
- F. H. I. De Novene van den H. Antonius van Padua, uyt het latijn in het nederduytsch vertaelt door F. H. I., minderbroeder. Duykercke, 1700.
- C. HAZART. Triomph van de christelyke leere, door den eerw. P. Cornelius Hazart, s. j. Antwerpen, 1739.
- HEYMAN JACOBSZ. Den Kleynen Herbarius ofte Kruyt-boeckken, door H. I. Antwerpen, by Martinus Verhulst.
- PAUWEL HEINDERIJCX. Jaerboecken van Veurne en Veurnambacht door Pauwel Heinderijcx, (uitgegeven door Ed. Ronse. Veurne, 1853-1857).
- A. HENNEQUIN. Nieuwjaer-giften, door den eerw. Heer Antonius Hennequin, pastor van Hooghlede. Brugge, 1763.
- H. HERP. Dits die grote en nieuwe spiegel der volcomenheyt. En heeft gemaect een seer devoet minderbroeder gheheyten broeder Heynric Herp, gardiaen tot Mechelen. Antwerpen, 1502.
- J. IENNYN. Oprechte afbeeldinghe van het H. Broederschap der H. Dryvuldigheyt, door Joannes Iennyn. Brugge 1653.
- P. IENNYN. Hemelsch Stalleken, door H. Philippus Iennyn, priester ende Canonick regulier in d'abdye van Brugghe gheseyt ten Eechoutte. Brugghe 1651.
- De geluc-salige Schaep-koye van den herder Christus Jesus.
- KRONYK V. BRUGGE, of Het boeck van al 't gene datter gheschiedt is binnen Brugghe, sichtent jaer 1477 tot 1491. Uitgegeven door C. C(arton), Gent 1859.
- M. LAMBRECHT. Legenden oft leven der heylighen. Een kerckelicke historie. Antekerst. Door Mathias Lambrecht, archidiaken (en later bisschop) van Brugghe. Loven 1590.
- L. DER STUD. Het leven ende den cours der studenten van als sy eerst beginnen te leeren den A. B. C. tot als sy scheyden uyt de philosophie. Seer aerdigh en vermaeckelick om lesen. Tot Brugghe by Andries Wydts. (46 bladzijden in verzen).
- P. MALLANTS. Leven van den heylighen patriarch Bruno, door H. Peeter Mallants. Antwerpen 1673.
- P. OLIVERIUS. Dry vermaeckelycke t'samen-spraecken, door pater Oliverius a S. Anastasio. Gent 1663.
- A. POITERS. Spieghelken van Philagie, door P. Adrianus Poiters, s. j. Antwerpen 1680.
- Heyligh hof van den keyser Theodosius, door P. Adrianus Poiters, s. j. Ipere 1696.
- Het duyfken in de Steen-rotse.
- J. POLCH. Den verborgen schat in den acker des H. Evangelie, door J. Polch; overgheset uyt de hooghduytsche in onse nederlandsche tale. Brussel 1671.
- F. RAPAERT. Den grooten ende eeuwigen Almanach, door Fransois Rapaert (+ 1587).
- VL. SETTING-BOEC. Het vlaems Setting-boeckken, inhoudende d'oprechte practycke van de vlaemsche Poin-tinghen ende Settinghen. Gent 1694.
- G. SIMONS. Den Troost der Arme, behelzende ligte en souverejne remedien tegen verscheyde ziekten enz. door Guilliame Simons, Antwerpen 1712.
- J. STEEGHIUS. Den gheestelycken Raedt-ghever, door Joannes Guilielmus Steeghius, s. j. Ypre 1642.
- B. SURIUS. Den vertreckenden, verblyvenden en wederkeerenden Pelgrim, door P. Bernardinus Surius. 1646.
- VAELANDE. Tyd-verdrijf : De schole der scholmeesters ende oefen-perk der Dichters, door Vaelande van Ieper (anagramma van Van Daele, *medic. doct.*) Ieper, by den uitgever Laurens De Varver. 1805 en 1806.
- J. VANDE VELDE. Een claer betooch van den oorspronck der Lutherie, eerst ghemaect in latine by den eerw. heer W. Verlinde, bisschop van Ruremonde, ende overghestelt by B. Jacop Vande Velde, prior van den Augustynen te Brugge. 1567.
- F. VANDEN WERVE. Den predickenden Ionas. Brugghe 1777.
- C. VAN DORDRECHT. De Speghel der thien gheboden, huuthgeleijt bij B. Cornelis Van Dordrecht, predi-cant int convent vanden minrebroeders binnen der stede van Brugghe. Gheprent te Brugghe 1554.
- B. VAN HAEFTEN. Den Lusthof der christelycke leeringhe, beplant met gheestelycke liedekens, door Benedictus Van Haeften, proost van Affligem. Antwerpen 1622.
- TH. VAN HERENTALS. Den Spiegel des christen levens, door Thomas Van Herentals, minrebroeder tYpren in Vlaenderen. Antwerpen 1554. (*De schryftrant is kernig en schoon.*)
- J. VAN HEUMEN. Den sterffelycken Adam, door den seer eerw. heer Joannes Van Heumen, licenciaet in de Godtheyt. Antwerpen 1668.
- N. VAN HOVE. Het leven van den S. Idesbaldus door Nivardus Van Hove. Brugghe 1751.
- Z. V. MALE. Lamentatie van Zegher Van Male, behelzende wat datter aenmerckenswaardig geschiet is ten tyde van de geuserie ende de beeltstormerie binnen de stad van Brugghe. — Uitgegeven door C. C(arton), Gent 1859.
- CAREL VAN MANDER. Het Schilder-boeck. Haerlem 1604.
- De Gulden Harpe. Haerlem 1627.
- R. VERSTEGANUS. Den Wet-steen des Verstants door R. V. (Richardus Versteganus). Hantwerpen by Guilliame Lesteens. 1620.
- L. VOSSIUS. Alle de werken van Lambertus Vossius (Lambrecht Devos), bestaende in seer aerdige ende curieuse dichten. Brugghe 1679.

C. VRANCK. De Wercken, mirakelen, het heyligh leven, de ghebeden en lofzanghen van d'hoogheerlyche Maghet en Mo:ier Gods Maria, door heer Corn. Columbanus Vranck, abt van Sinte Pieters clooster neffens Ghendt. Ghendt 1602.

GUILLAEME WEYDTS. Dyt es van zommeghe zaeken dye gheschiet zyn hier te Brugge ende daer ontrent. — Chronique flamande 1571-1584 avec introduction et notes par Em. Varenbergh. 1869.

J. YPERMAN. Chirurgie van meester Jehan Yperman (XIII eeuw). Uitgegeven te Antwerpen door M. Broeckx, 1863.

C. ZEGERS. Appendix aen den Spieghel van Th. Vanherentals, door Claes Zegers.

2° UIT ONZEN TIJD :

Eerw. K. CALLEBERT. Jan Onraedt, door den eerw. heere K. B. Callebert, professor in 't collegie te Kortrijk. Brugge bij Edw. Gailliard en Comp. 1869.

— Paul en Isabelle.

Eerw. J. B. DECORTE. Verdichtfels. Brugge 1861.

Eerw. A. DUCLOS. Veurne's Beschermheiligen. Brugge bij L. Herreboudt, 1870.

— Tillo de Saks. Eene westvlaamsche vertellinge. Brugge F. Titeux, 1871.

M. K. DE GHELDERE. Jongelingsgedichten van Karel de Gheldere. Leuven 1861.

Eerw. C. DUVILLERS. Den baron Penninck, of samenspraken waerin de vlaemsche zeden getrouwelyk worden afgeschetst, door C. F. A. Duvillers, pastor van Middelburg in Vlaenderen. Gent 1851.

Eerw. G. GEZELLE. Vlaemsche Dichtoefeningen. Rousselaere 1858.

— Gedichten, gezangen en gebeden. Brugge 1862.

— Rond den Heerd. Een leer- en leesblad voor alle lieden, verschijnende wekelijks te Brugge.

Eerw. V. HUYS. Baekeland. Gent 1859.

Eerw. L. NUTTIN. Nieuwe vlaemsche fabelen, door L. Nuttin. Yperen 1860.

Eerw. L. VANHAECKE. S. Godelieve van Ghistel. Brugge 1870.

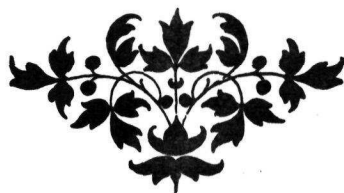
Eerw. C. VANHULLEBUSCH. Het oude Testament in 't kort, door C. Vanhullebusch, pastor van Swevezele. Rousselaere 1866.

— De Catechismus met uitleg. Brugge 1869.

M. K. VERSCHELDE. De kathedrale van S. Salvator te Brugge. Brugge 1863.

— Geschiedenis van Middelburg in Vlaenderen. Brugge 1867.

M. J. WEALE. Hans Memlinc, zijn leven en zijne schilderwerken. Eene schets door W. H. James Weale Brugge bij A. Dezuttere, 1871.

VERKLARING VAN DE VERKORTINGEN

adj.	—	adjectief, bijvoeglijk naamwoord.	Kil.	—	Kiliani Etymologicum.
adv.	—	adverbe, bijwoord.	kemt.	—	klemtoon.
alg.	—	algemeen.	Kr.	—	Kramers Wdb.
b. v.	—	bij voorbeeld.	l.	—	latijn.
b. w.	—	bedrijvend werkwoord.	m.	—	mannelijk naamwoord.
bet.	—	beteekent of beteekenis.	mv.	—	meervoud.
bez.	—	bezonderlijk	o.	—	onzijdig naamwoord.
bijw.	—	bijwoord.	o. w.	—	onzijdig werkwoord.
bvl.	—	belgisch-westvlaamsch, ten onderscheid van fvl.	oul.	—	oulings.
<i>Comp.</i>	—	Samengesteld(e).	sp.	—	spaansch.
d. i.	—	dat is.	t. w.	—	te weten.
deen.	—	deensch.	tautol.	—	tautologie, twee uitdrukkingen van 't zelfde gedacht.
eng.	—	engelsch.	v.	—	vrouwelijk naamwoord.
fr.	—	fransch.	vgl.	—	vergelijk.
Fr.-Vl.	—	Fransch-Vlaanderen met het aanpalende Poperingsche en Veurne-Ambacht.	vklw.	—	verkleenwoord.
freq.	—	frequentatief.	vl.	—	vlaamsch in 't algemeen.
fvl.	—	westvlaamsch in Fr.-Vl., Veurne-Ambacht en 't Poperingsche.	voegw.	—	voegwoord.
gem.	—	gemeenlijk.	voorz.	—	voorzetsel.
gr.	—	grieksch.	w.	—	woord.
hd.	—	hoogduitsch.	wdb.	—	woordenboek.
holl.	—	hollandsch.	Weil.	—	Weilands Woordenboek.
hs.	—	handschrift.	wvl.	—	westvlaamsch.
ijsl.	—	ijslandsch.	ww.	—	werkwoord.
it.	—	italiaansch.	zw.	—	zweedsch.

TAALVERSCHIJSSELS.

A

A. Uitspraak der heldere *a* en der *o*-klankte *a*; — de korte *a* verwisselt met de lange *a*, met de *o*, met de *e* (zie E); — *a* in plaats der naslepende *e*; — *a* in plaats van 't lidw. *e*; — ontkennen-*a* (zie AWIND).

—AANJE, —ANJE, fransche uitgang *agne*.

—ACHTIG, uitgang bij naamw. gevoegd, b. v. *kerkachtig*.

—AE, verbeelding der *o*-klankte *a*.

—AGIE, fransche uitgang *age*.

—ALIË, —*aalje*, —*aalde*, enz., wisselvormen.

ALS, in plaats van *dan* na de comparatieven (zie ook OF).

—ANCIE, —ANTIE, zie —ATIE.

—ARIS, uitgang van naamw. (zie RUDARIS).

ARMEIE. *Ei* in plaats van de gesloten *e* der Franschen. Zie *ei*.

ASSIMILATIE, b. v. *potlepel* = *pollepel* (zie ook DAT en LAT).

—ATIE, —ACIE, uitgang van substant.

AU, AUW, OUW. Uitspraak van dien tweeklank; — wanneer ieder vorm geschreven wordt.

AU, in plaats van *er* (zie DAUWAARTS.)

B

B, verwisselt met *m*, b. v. *bedeen* = *medeen*.

BA—, voorvoegsel zonder klemtoon.

BE—, voorvoegsel dat soms vermelt met de volgende lettergeep; (zie ook GE en BACHTEN.)

BL, in plaats van *be-l* (zie BELUMPSTREKE.)

BOEKBINDEN. Werkwoorden gemaakt uit een naamw. en een werkw.; — in welke tijden zij gebruikt worden; — hoe zij vervoegen; — hoe men van die werkw. naamwoorden vormt, b. v. van *broodbakken*: *de broodbak*.

BORGTDAGE. Oude uitgang *tacht* in de naamw.

BOVE, in plaats van *boven* in samenstellingen. (Zie ook N.)

BRE—, BRA—, BER—, voorvoegsels zonder klemtoon.

BRIEVELKEN. Verkleinvorm *elken* (zie ook DEMINUTIEF.)

C

C, bij de oude schrijvers.

CIEZE, CIEZIE. Uitgang *e* of *ie* in 't zelfde woord. (Zie ald. andere voorb.)

D

D, verwisselt met *t*; — wordt niet uitgesproken als zij de sluitletter is van 't eerste deel van samengest. w., b. v. *peerdstal*, uitspraak *peerstal*; — valt schier altijd weg te Kortrijk op 't einde der woorden.

DAT. Eigenaardig gebruik van dat voegwoord.

DE, lidwoord staande vóór 't aanwijzende *deze*, *die*; — gebruikt in plaats van 't aanwijzende *deze*, *die*, b. v. *van den jare*. — Lidwoord (*de* of 't) als eerste letter van sommige naamw. b. v. *eten*, *teten* (*koeiteten*).

—DE, —TE, achtervoegsel van hoedanigheidsw., b. v. *kegelde* voor *kegelvormig*.

DEELWOORD. Het tegenwoordig deelw. staande vóór een adjectief, b. v. *lekende nat*; — somwijlen gebruikt als bijw., voorz. en voegw.; — sommige in den genitief gebruikt.

DEMINUTIEF. Verkleinvormen —*ke(n)*, —*je*,

—*ige*, —*ie*, —*sche*, —*tje*, —*elken* (z. BRIEVELKEN).

DEUR (door), onafscheidbaar in sommige deelw. met bijzondere beteekenis; b. v. *deurbrand*.

DEURE (door), afscheidbaar in de werkw., b. v. *deuredringen*.

DOEN. *Ik doe*, *ik en doe* enz., om te bevestigen of te ontkennen.

DONDERBARE voor *donderbaard*. — Vgl. *ooivaard* voor *ooivaar*.

DRIE. Meerv. *drie'n*. Zie ald. andere voorbeelden.

DUIGEN. Hoe de stamklank *y* met de scherplange *ee*, en hoe de stamklank *ui* en *ie* met de scherplange *oo* verwisselen in den imperfect, b. v. *blijven*, *wij bleeven*.

DURF-AL. Naamw. gemaakt van den stam eens werkw. met een ander woord, b. v. *mozial*, *kom-af*.

E. 1° De zachtlange *e* verwisselt met de scherp-korte *i*, met de korte *e* en met *eu*. — 2° De scherp-lange *ee* vervangt *ei*. — 3° Hoe de zware *e* geschreven wordt. — 4° De geklemtoonde korte *e* verwisselt met de korte *a* en met de scherp-korte *i*. — 5° De doffe *e* op 't einde van naamw., b. v. *grepe*. — 6° Hoe Maerlant's spelling was.

E, EN, onbepalend lidw. (Zie ook A.)

EEN, lidw. en telwoord; — gebruikt in den zin van *malkander*.

EENS. Als onbepaald voornaamw., in plaats van *zich*, in plaats van *ons*, *mij* (z. ook ZICH), — als possessief bij een substant., — substantieel gebezigd, b. v. *het eenze*.

—EGE, —IGE, —IGGE, —INGE, —EIE, uitgang — met den zin van 't achtervoegsel *-ster* in vrouwnamen, b. v. *dievege*. (Zie ook *-ette*.)

EI, wordt vervangen door *ee* (zie ook E en GREIEN); — beantwoordt aan de geslotene *é* der Franschen (zie ook ARMEIE); — wordt in Westvl. anders dan in Oostvl. uitgesproken.

EIN, werkw. dat *hebben* beteekent; — hoe verwoegd.

F. *F* in plaats van *v*; — wordt soms weggelaten.

FLADAKKEN. Werkw. gemaakt met hulp van eenen inlasch in den grondvorm: *f*-AD-akken.

G, verwisselt met *k*, met *b*, *f*, *v*.

GASTOK, voor *gaanstok*. Zie ald. andere voorb.

GE, is voorvoegsel van werkw. b. v. *gedoen*, *doen*; — versmelt soms in de volgende sylbe, b. v. *gehandig*, *ghandig*; — soms weggelaten

H. Niet uitgesproken; — oudtijds in 't schrijven soms achtergelaten of kwalijk gebezigd.

—HEID. Die uitgang van subst. wordt soms vervangen door *i*, b. v. *gierigheid*, *gierigi*.

I. De heldere *i* wordt uitgesproken als *y* in *Cyrus*; — oulings in de schrijvende taal veel gebezigd; — *i* als uitgang, zie ook *en*; — zij verschilt van *ie*; — de onvolkomene *i* klinkt als de korte fransche *è*.

IE. Wanneer gebruikt als 't geklemtoond is; — wanneer als 't niet geklemtoond is (*ie*); — *ie* uitgang van verkleenwoorden (zie DEMINUTIEF) en van sommige vrouwelijke naamw. (zie CIEZE).

—IËN, samentrekking van *-yden*, vgl. *oën* voor *ouden*.

—IG, achtervoegsel uitgesproken als *-eg*; — soms in een subst. geschoven, b. v. *lammigheid*; — bij den uitgang *-baar* of *-zaam* gevoegd.

E

EIN, samentrekking van *egen*, b. v. *rein* = *regen* (z. ook VLEI).

EN, voegw. in plaats van *te* met den infinitief.

EN, loochenende bijwoord.

EN, voornaamw. in den zin van *hij*, *hem*.

—EN. Die uitgang van adj. die de stoffe aanduiden wordt door *i* vervangen, b. v. *gouden*, *goudi*.

—ENDIG, 'achtervoegsel van adj. in den zin van *achtig*, b. v. *blauwendig*.

ENT—, voorvoegsel van onbepaalde bijw. enz., b. v. *entwaneer*.

—ER, uitgang van substant. met eene passieve beteekenis, b. v. *kouter(tje)* = *gesprek*.

—ESSE, uitgang van subst. in plaats van *is*.

ET—. Zie ENT.

—ETE. Zie ETTE.

—ETTE, uitgang van vrouwelijke naamw., (zie ook —EGE).

EU, vroeger door *ue* verbeeld (zie E); — verwisselt met *ui*, zie HERPEUS.

F

FLIKFLOOIEN. Werkw. samengesteld uit twee werkw.

FRIJTEN. *Ui* verloopt in *y*.

G

of door *è* vervangen in de verleden deelw.; — drukt verzameling uit in telw.; — oudtijds gebruikt in den zin van *ze*.

GEEN, in den zin van *niet*.

GETAL. Zie *Meervoud*.

GIJDER, GIJLDER, enz., voor *gylieden*.

H

HERPEUS. *Ui* verwisselt met *eu*.

HET. In plaats van *er*, *daar*, b. v. *het staan veel boomen* (zie ook ZIJN. hulpwerkw.); — met sommige werkw., b. v. *ik geef HET op*.

I

—IGE, —IGGE. Zie *-ege*.

—IGE. Zie DEMINUTIEF.

—IGEN. Werkw. met 2 vormen, b. v. *bekosten* en *bekostigen*.

IJ. Uitspraak, (zie ook *i*); — *ui* verwisselt met *y* (zie FRIJTEN).

IMPERFECT, of onvolm. verleden tijd. Is tweederlei, b. v. *ik hoorde*, *ik hoordege*; *ik he'p-tege*, *ik hielp*.

IN, voorvoegs. van adj. in den zin van zeer, zie *infraai*, *inbraaf*, enz.

IND, INT, ING, INK. Hoe die lettergreep uitgesproken wordt.

INFINITIEF, gebruikt lijk de latijnsche *infinitus historicus*; — wordt herhaald om kracht uit te drukken; — soms gebezigd in plaats van 't verleden deelw., b. v. *ik heb niet DURVEN spreken*; — als naamw. gebezigd, b. v. *met den eerste opzien(e)*; — zonder *te* gebezigd achter *om*, (zie OM); — in plaats van den 1ⁿ pers. enkelv. van den tegenw. tijd.

J. Hoe uitgesproken; — *j* achter *d, s, t*.

JA, gevolgd van een voornaamw. in antwoord op eene vraag (zie NEEN).

K, verwisselt met *t*; — valt weg (zie INKTE).

KA. In 't begin van sommige woorden, b. v. *kabooten, booten; k-av-eete, keete*.

KAR—, KER—, KRA—, KRE—, KRU, voorvoegsels.

KEERNEN. Ook *keren*. Zie ald. andere voorb. van werkw. die 2 vormen hebben.

L. Vóór *l* wordt *e* als *a* en *a* als *o* uitgesproken; — *l* verwisselt met *r*, met *n*; — verspringt van plaats met *t* (zie METATHESIS); — is het overgewaaide fr. lidw. *le, la*, in sommige woorden, b. v. *lavor, fr. l'ivoire*; — wordt soms niet uitgesproken.

LETTERVERPLAATSING. Zie METATHESIS.

M, verwisselt met *b*, met *n*, met *ng*; — verwisselt op 't einde met *w*.

MARKT. Bijzondere zin van dat woord in samenstellingen.

N, welluidendheidshalve in 't begin van vele woorden gebezigd; — valt weg in samengestelde woorden wier eerste deel op eene stomme sylbe eindigt; — wordt soms te midden in 't woord geschoven.

ND. Uitgesproken als NG.

NEEN, gevolgd van een voornaamw. in antwoord op eene vraag (zie JA).

O. De lange *o* in Fr. Vlaanderen; — de zachtlange *o* verloopt in *eu*, verwisselt met *a* de korte *o*; — de scherplange *oo* wordt soms als *au* of *oe* uitgesproken; — de korte *o* verwisselt met de korte *u* (zie ook A); — heeft soms den franschen *ou*-klank.

OE, in 't spreken vervangen door den fr. *ou*-klank of door de korte *o*.

OËN, samentrekking voor *ouden*, zie OU en SPROE en vgl. —IËN voor —IJDEN.

OF, in plaats van *dan*, na comparatieven (zie ALS).

OM(ME. Wanneer *om*, wanneer *omme* in samenstellingen. Vgl. DEUR, NEËR.

— ING(E. Gebruik en beteekenis van dit achtervoegsel.

INKTE. *K* valt weg.

INZWELGEN. Bedrijvende werkw. in eene onzijdige beteekenis, b. v. *eene lezende mis*.

J

JUNNEN. Werkw. in den passieven vorm met een regiem, b. v. *ik ben mijne borze gestolen*.

JUNSTE. Uitgang —*ste* in de naamw.

K

KLANKVERKORTING. 1) In de werkw.; 2) in samengestelde en afgeleide w.; 3) in de verkleinwoorden.

KRUTTEL, met ingelaschte —*r*, 't zelfde als *kuttel*. Zie ald. andere voorb.

L

—LIK (—LIJK). Hoe die uitgang uitgesproken wordt; — uitgang met bijzonderen zin (zie BEDDELIJK).

—LING. Gebruik en beteekenis van dat achtervoegsel in naamw. en bijwoorden.

—LOOS. Bijzondere beteekenis van dat achtervoegsel, b. v. GOËLOOS.

M

MEERVOUD. Zie *s* en *drie*.

MENSCH. in den zin van 1° *men*, 2° *iemand*.

METATHESIS.

N

NEËR. Wanneer *neër*, wanneer *nere* in samenstellingen. Vgl. DEUR.

NG, verloopt in *m* (zie ook SCHINGEN); — wordt uitgesproken als *w* of *j*. (zie ook ND.)

NU. Uitspraak en verkeerde spelling, zie NUI.

O

OM, in plaats van *om te*, voor een infinitief.

OMP. Zie OND.

ON, verwisselt met *ui*; zie DONKELEN.

OND, ONT, ONG, ONK, ONS. In die lettergrepen wordt de *o* uitgesproken lijk de fransche *ou*-klank. Zie ook OMP.

ONSASSAMIG. Het voorvoegsel *on* heeft daar geene beteekenis, zie ald. andere voorb.

OOIVAARD. Bemerkt die bijgevoegde *d*. (Vgl. DONDERBARE.)

OU. Dat is de fr. *ou*-klank. Zie daar wanneer hij gebezigd wordt. Zie ook O, OE, OUW.

OUW, uitgesproken *ow*.

OVER, in plaats van 't voorvoegsel *ver*.

P, verwisselt met *b*; — wordt soms bijgevoegd.

R, dikwijls in 't spreken onderdrukt; — soms ingelascht, zie KRUTTEL.

RA, RE, RI, RO, RU, toonlooze sylben in 't begin van sommige woorden, b. v. RADOKKEREN.

—RIK, achtervoegsel van substantieven, zie ald. vele voorb.

S, als steunletter gebezigd in 't begin der woorden, b. v. *doom, stoom*; — uitgang van 't meerv. der naamw. (zie ook DRIE). — Uitgang van bijwoorden b. v. *altijds* voor *altijd*.

SAMENTREKKING. *Ein* voor *egen*, — *iên* voor *ijden*, — *oên* voor *ouden* (zie ald.).

SCH. Uitspraak.

—SCHEPE, uitgang in plaats van *—schap*.

T, aan 't einde van een woord bijgevoegd; — dikwijls niet uitgesproken.

TE, in bijzondere uitdrukkingen gebruikt.

—TE, uitgang van adjectiefs (z. —DE) en van substantiefs (zie WASCHTE).

U. De lange *u* wordt in 't spreken gebezigd overall waar de schrijvende taal den tweeklank *ui* stelt; — *eu* of *ie* in plaats der lange *u*; — de korte *u* verwisselt met eene onvolkomene *i* of *e* of met de korte *o* (zie ook *o*) of met *eu*.

V. Zie F.

VA. —A voor *aag*. Zie ald. andere voorb.

VER—, voorvoegsel dat soms *her* beteekent; — *ver* versmelt soms met de volgende lettergreep, b. v. *verraadsch, vradsch*.

VERKLEINWOORD. Zie DEMINUTIEF.

W, verwisselt met *m* (zie M); — komt achter *l* in eenige adj., b. v. *geel, geelw*; — valt soms weg; — verloopt soms tot *f* of *v*.

WASCHTE, gevormd van den stam van 't werkw. met den uitgang *—te*. (Zie ald. andere voorb.)

WERKWOORDEN: met stamklank *y*, of *ie* of *ui*, die in den imperfect in eene scherplange *ee* of *oo* veranderen (zie DUIGEN); — met eenen inlasch in den grondvorm (zie FLADAKKEN); — uit twee werkwoorden samengesteld (zie FLIKFLOOIEN); — bedrijvende werkw. in eene onzijdige betekenis (zie INZWELGEN); — werkw. in eenen pas-

Z, verwisselt met *s* of *sch*; — soms nuttelos in 't begin van een woord gesteld.

—ZAMIG, achtervoegsel in plaats van *—zaam*; vgl. *—tierig* voor *—tier*.

P

PEERD. Bijzonder zin in samengestelde naamw.

R

RS, RZ. De *r* vóór *s* of *z* wordt weggelaten, b. v. *borst, bost*. Zie ook VAARZEN.

RTS. Ofwel de *r* ofwel de *t* valt weg.

RUDARIS. Uitgang *aris* met andere voorbeelden.

S

—SEM, uitgang van naamw.; b. v. *ziksem*; — verloopt in *—sie*, b. v. *ziksie*.

SPRINGEN. Werkw. met twee vormen waarvan de eene causatief is van de andere (zie ald. ander voorb.).

—STE, uitgang van naamw., zie JUNSTE.

—ST(EN, uitgang van bijw., b. v. *altijd, altijds, altijdst, altijdsten*; (zie s.)

T

—TIERIG, achtervoegsel in plaats van *—tier*.

—TACHT, oude uitgang van naamw., zie BORGTAGE.

U

UI. Uitspraak; — verwisselt met *y* (zie FRIJTEN); — verwisselt met *ou*, zie DONKELEN.

—UW(E, verwisselt met *—uë, —uye*, b. v. *kruwen, kruën, krujen*.

V

VOOL, voor *volen* (veulen). Zie ald. ander dusdanige naamw.

VOOR. Wanneer *voor*, wanneer *vooren* in samenstellingen. — Vrgl. DEUR, NEËR, OM.

VOORNAAMW. Eigenaardig gebruik, zie ald.

W

sieven vorm met een regiem (zie JUNNEN); — werkw. die twee vormen hebben waarvan de eene causatief is van den anderen (zie SPRINGEN); — werkwoorden gevormd met den naam van een lichaamsdeel (zie ZOTTEBOLLEN); — werkw. samengesteld uit een naamw. en een werkw. (zie BOEKBINDEN); werkw. met twee vormen, b. v. *bekosten, bekostigen* (zie -IGEN); *ververren, ververriën* (zie CIEZE), *reken, rekenen* (zie KEERNEN).

—WIJSDE, achtervoegsel van adj. en bijwoorden.

Z

ZELF. Zie ald. uitleg over *mijn zelven, uw zelven, zijn zelven* (zie ook ZICH).

ZIJN, hulpwerkw.

ZOTTEBOLLEN. Werkw. gevormd met den naam van een lichaamsdeel.